

QUADERNS

=====
d'Estudis Arenyencs
=====

Núm. 5 - Setembre 1997

Ferran de Pol, fill predilecte de la Vila

- En memòria de Lluís Ferran de Pol ..... *Miquel Rubirola i Torrent*
Cronologia ..... *Josep-Vicent Garcia*
Lluís Ferran de Pol. Riquesa humana ..... *Zenon de Pol Alguer*
Pocs estudiants... ..... *Ramon Verdaguer*
Un mas amb personalitat pròpia ..... *M. Assumpció Ribas*
Fragments d'una semblança ..... *Teresa Bertran*
Entre els poetes i la literatura en cursiva ..... *Anna Murià*
Lluís Ferran de Pol: la literatura del tauró ..... *Jordi Castellanos*
Lluís Ferran de Pol, un arenyenc a Mèxic.
Notes biogràfiques d'exili (1939-1948) ..... *Josep-Vicent Garcia*
Notes sobre *Érem quatre* (1960) de Ferran de Pol
i *Los pasos perdidos* (1953) d'Alejo Carpentier ..... *Enric Balaguer*
Érem quatre: La fatalitat i el pes de les coses ..... *Maria Campillo*
Bibliografia..... *Mercè Cussó i Josep-Vicent Garcia*

E d i t a : A J U N T A M E N T D ' A R E N Y S D E M A R

l'epidèmia, amb una francesa indianitzada que té el marit agonitzant. Fins que el tròpic acaba engolint-lo.

El 1960 Ferran de Pol va publicar una novel·la, *Érem quatre*, en la qual assoleix una perfecta integració de realitat i mite. El motiu argumental es configura entorn de les excavacions de la ciutat perduda de Tòl·lan per part d'un grup d'alumnes estrangers (un nord-americà d'origen irlandès, una alemanya i un català, el narrador), guiats per un professor mexicà, Leopoldo Enguiano. La ciutat de Tòl·lan - l'objectiu de la recerca- es converteix en el mite cohesionador del grup, però, alhora, va prenent complexitat per allò que representa d'indagació en els orígens de la societat mexicana, en la seva realitat subjacent. L'excavació pretén descobrir el fons immanent, autèntic, d'aquesta societat i, tal com l'entén el seu promotor -que havia estat pintor mural i havia participat en la utopia revolucionària- ha de representar la recuperació de l'esperit de Quetzalcóalt, el mític déu tolteca, símbol de l'esperit civilitzador. Així, el mite "nacional" referit al passat és, alhora, projecte de futur. Però la descoberta de Tòl·lan esdevindrà motiu de discòrdia social i de vessament de sang. I és que Quetzalcóalt, un mite al seu torn fet de superposicions i de contradiccions, divers i ambivalent, es fonamenta en un ordre universal que té en la mort la condició per a la vida. D'aquesta manera, el complicat procés de recerca arqueològica es converteix en una indagació cap endins i cap enfora de l'home: el mite (que s'integra en la personalitat diversa dels personatges) és l'enllaç entre el primitiu antic i el primitiu modern, amb tot allò que es troba al fons de les civilitzacions i de la mateixa condició humana. També aquí el mite i el fracàs tanquen l'aventura.

Uns anys més tard, el 1966, publica la seva darrera novel·la important: *Miralls tèrbols*. L'acció, ara, se situa a Arenys de Mar, i Ferran

de Pol hi utilitza molts referents autobiogràfics, alguns procedents de la seva adolescència, altres dels anys de la postguerra. Ens presenta un conflicte generacional dins una família de la burgesia comarcal. L'emmarca dins la dualitat seny-rauxa i, actualitzant antics dualismes d'altres obres, hi incorpora el conflicte entre identitat i aparença, a través del qual presenta una versió actualitzada (barrejant-hi les lluites obreres i sindicals de la seva joventut), molt amarga, del fill pròdig. L'obra és un autèntic entramat narratiu de conflictes socials i personals (històries paral·leles, contrapuntades les unes a les altres) que ens aproximen, una vegada més, a la reflexió sobre la condició humana, sobre la dimensió moral de l'home, sobre l'amor i la mort. Cal destacar, de l'obra, l'ús explícit de referents literaris (Salvat Papasseit, André Gide o Virginia Woolf), que ens demostren que la tradició cultural i literària, tot i que és qüestionada amb duresa, també és assumida amb tota la seva plenitud. En conjunt, doncs, *Miralls tèrbols* és la novel·la del retorn a Arenys després del períple, primer biogràfic, després literari, mexicà.

És, també, la seva darrera obra important. Potser l'exigència d'autenticitat, tan sentida, o, simplement, la feina quotidiana i, per què no?, una voluntat de viure més que d'escriure, li van impedir de realitzar els nombrosos projectes que havia planificat. Potser aquell ham que s'havia empassat amb la voluntat de viure fins al darrer alè li va impedir d'arrodonir la seva literatura. Tant és. De la seva figura, n'hem de rescatar moltes coses encara, però estic segur que a la seva imatge com a escriptor no li calen altres llibres que els que ens ha donat. No és gaire, però tenen tota la puresa, tota la duresa, de l'acer clavat a les entranyes.

Jordi Castellanos,

*Catedràtic de literatura de la
Universitat Autònoma de Barcelona.*

«Lluís Ferran de Pol, un arenyenc a Mèxic. Notes biogràfiques d'exili (1939-1948)»

El 13 juny de 1939, Ferran de Pol va arribar al port de Veracruz provinent de França. Havia passat cinc mesos internat als camps de concentració de Sant Cebrià i del Barcarès, tots dos al Rosselló. Quan desembarcaven els refugiats republicans, els esperava habitualment un tren especial per conduir els passatgers a la capital federal. Els serveis del doctor Negrín o els de la Diputació Permanent de les Corts republicanes els donaven uns diners per afrontar la primera estada. Així, doncs, Ferran de Pol, com d'altres exiliats, rebé algun tipus de subsidi per viure-hi al començament.

Gràcies a unes primeres amistats és presentat al director d'*El Nacional*. Aquest diari —d'esquerres i governamental— s'havia convertit en lloc d'arribada d'escriptors i periodistes exiliats com ara Pere Foix i Cases, Àngel Samblancat, Vicent Verni, entre altres. Comença a col·laborar-hi amb els articles que expliquen el final de la guerra i la seua reclusió al camp de concentració. El seu primer article és «Fragments de mi diari», del 2 d'agost de 1939. A partir d'aquell moment ja no deixà de col·laborar-hi fins a la tornada a Catalunya.

A la darrereria de 1939 i durant el primer semestre de 1940, Ferran de Pol rep cartes de la seua família, fonamentalment del seu pare, en les quals li demanen que torne de l'exili. En aquestes trameses és important el paper que juga sor Teresita de Jesús, la germana monja de Ferran de Pol. Sembla que les comunicacions entre Espanya i Mèxic eren tallades pel suport a la República espanyola que donava el govern del país centreamericà. Sor Teresita pertanyia a

un orde religiós d'origen francès, amb un convent i col·legi a Arenys de Mar. Ella, que havia passat els anys de la guerra a Tours —França—, va servir de correu entre Mèxic i Arenys de Mar. Fins i tot, va enviar diners al seu germà al camp de concentració de Sant Cebrià primer, i a Mèxic després. Josep Ferran volgué ajudar també econòmicament el seu fill, intentant d'establir algun negoci d'exportació i importació —per exemple de sucre— des de Mèxic.

El 1940 Ferran de Pol viatja pel sud dels EUA, Chihuahua, a fi d'establir contactes amb centres docents per fundar un institut o universitat. El projecte, en acabat, no es pogué portar a terme, com explica l'escriptor a «Un glop de joventut» (*De lluny i de prop*, pp. 136-150).

Abans de finalitzar l'any, el 6 de novembre, Ferran de Pol rebé un dramàtic telegrama des d'Arenys de Mar dels seus germans Jaume i Zenon en el qual li comunicaven la mort del pare. Des del punt de vista personal fou un colp molt dur perquè, a més del que significava per a ell —malgrat les seues opinions, de vegades antagòniques—, hi havia el fet que no poguera ser-hi no només en el moment de la mort, sinó durant tot el temps de la malaltia.

Aquell curs 1940-1941 comença a estudiar a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Nacional de Mèxic. Significa de bell nou l'estudi, ara, però, triat lliurement. Una llicenciatura que trau de forma brillant i amb un màxim aprofitament acadèmic. S'examina de trenta-quatre assignatures semestrals durant tres anys: 1940-1943. Els resultats són espectaculars: la qualificació és d'excel·lent o de matrì-

cula d'honor en trenta-tres. Aconseguí així el «Grado en Letras, Lengua y Literatura Española.» També amb els millors resultats possibles, 10, s'examina de quatre cursos monogràfics de doctorat. La carrera, l'estudià amb el seu amic arenyenc i company Josep Maria Miquel i Vergés, tot i que aquest es doctorà en història.

La integració de Ferran de Pol a la vida cultural que organitzen els refugiats a Mèxic significa la seua col·laboració amb organismes que ja tenien els emigrants catalans, com ara l'Orfeó Català que tan fraternalment els havia acollit. El juny de 1941, Ferran de Pol hi figura com a membre de la Comissió de Cultura.

Un dels treballs més significatius i amb més èxit de la biografia intel·lectual de Ferran de Pol és la fundació de dues revistes catalanoamericanes d'exili: *Full Català* i *Quaderns de l'Exili*. El 1941 participa en la creació de *Full Català* amb Pere Matalonga i Josep M. Miquel i Vergés, sota la direcció del poeta Josep Carner. A partir de 1942, col·labora assíduament en la *Revista de Filosofía y Letras* de la Universitat de Mèxic i escriu de forma irregular, des de la seua arribada al país, en altres publicacions com ara el *Boletín Bibliográfico Mexicano*, el *Rancho Mexicano*, etc. Són col·laboracions que l'ajuden a viure i a fer d'estudiant universitari. Des de la seua arribada, també escriu escadusserament en alguna altra publicació d'exili, com ara *Revista dels Catalans d'Amèrica* o *Resorgiment*. Ara bé, el seu treball en aquest tipus de revistes se centrà en les dues publicacions esmentades adés: *Full Català* i *Quaderns de l'Exili*. Després d'una exhaustiva recerca hemerogràfica he aconseguit inventariar 58 articles en català i 331 articles en castellà publicats a Mèxic.

El 16 d'abril de 1942 li és concedida la «Carta de Naturalización mexicana» pel Secretario de Relaciones Exteriores de los Estados Unidos

Mexicanos. La plena integració al país, com van fer tants refugiats, és completa. Molts dels escriptors i intel·lectuals exiliats, quan es consolidà la situació, van adaptar-se a l'exili i a la cultura dels països que els acolliren. A l'exili mexicà, Ferran de Pol va publicar dos llibres en castellà i va col·laborar en la redacció de dos diccionaris: un d'enciclopèdic —a l'editorial UTEHA de González Porto, feina que van fer molts dels escriptors, professors i artistes que arribaren a Mèxic— i un de literatura europea, que es va publicar en anglès als EUA. Van quedar inèdits o inacabats —per diferents raons— treballs que s'haurien d'haver convertit en llibres.

Ferran de Pol, com qualsevol altre exiliat, intentava fer tota classe de feines per subsistir sense no gaires dificultats. A més de les tasques literàries o periodístiques, o les possibles beques que els feien sobreviure, molts d'ells intentaren completar els ingressos amb tota classe de negocis i treballs. Alguns, de ben curiosos. I així, gràcies a les memòries d'Anna Murià (*Crònica de la vida d'Agustí Bartra*) que explica diverses vivències mexicanes, podem saber dels treballs de Ferran de Pol [amagat per l'escriptora amb el pseudònim de P.] en un negoci de fusteria que compartí amb Agustí Bartra i Pere Calders cap a la tardor de 1942 i que va acabar aviat enmig de tensions i enemistats. També sembla que un altre treball que va realitzar fou el de professor d'equitació.

El 1943 funda amb Joan Sales, amb qui havia fet una gran amistat a *Full Català*, els *Quaderns de l'Exili*. Col·labora amb la Fundació Ramon Llull en la publicació del número mexicà de la *Revista de Catalunya*, núms. 99-100-101 corresponent als mesos de gener-febrer-març de 1943.

Durant l'any 1944 viatja, gràcies al seu treball de periodista, per tot Mèxic i coneix de prop

el món dels indis mexicans, amb els quals arribava a convida a les muntanyes. També viatja amb especial interès per les zones d'excavacions arqueològiques. Ens queda alguna constància d'aquests viatges als articles d'*El Nacional*.

El 1945 dirigeix durant més d'un any la pàgina d'art del suplement dominical. Per a Ferran de Pol aquest any serà important, hom ha dit que fou "mític" per a tots els refugiats. L'acabament de la Segona Guerra Mundial sense la caiguda de la Dictadura franquista obria un interrogant en la seua vida. Es planteja la idea de tornar a Catalunya, d'organitzar la seua vida professional i sentimental. És totalment desconegut l'ofertament que va tenir de ser professor d'espanyol i de francès al Marshall College de Huntington, West Virginia. Era un lloc de treball ofert pel seu amic Juan Fors —un arenyenc emigrat a principi dels anys trenta; amic de Miquel i Vergés—, el qual hi treballava.

Després d'enviar el currículum i competir per la plaça, hi fou designat. Tanmateix i, per disgust del seu amic, va renunciar-hi. Volia tornar a Arenys, a Catalunya. Amb aquesta renúncia, Ferran de Pol es troba en un encreuament vital que resoldrà sentimentalment unint-se amb la filòloga gal·lesa Esyllt T. Lawrence. Una dona que havia conegut a la Universitat de Mèxic i que també col·laborava al diari *El Nacional*. Esyllt T. Lawrence i Lluís Ferran se'n van a viure a Cuernavaca al començament de 1946. El casament pel jutjat, però, no se celebrà fins el 28 d'agost de 1947 a la mateixa Cuernavaca. Tres dies abans, Esyllt s'havia divorciat pel jutjat d'aquesta ciutat del seu marit Derek Michael Poole.

A partir d'aquell 1946 la vida dels dos escriptors va fluir de forma paral·lela i, moltes vegades, complementària. La idea de tornar és un fet present que comparteixen altres membres

del grup de *Quaderns de l'Exili*. Sorprenentment Ferran de Pol comunica a sa germana que el país on vol viure és Andorra: «Quant a la possible anada a Andorra, com explico a la mamà, és un tema pres, deixat i tornat a prendre en les nostres converses de cada dia. [...] Crec que la solució d'Andorra seria esplèndida. A l'Esyllt, com a mi mateix, li agrada molt la vida al camp de manera que hi viuríem encantats per mica de base econòmica que hi pogués trobar.» (Carta de L. Ferran de Pol a sor Teresita de Jesús, Cuernavaca: 12-6-1946). És clar que el país dels Pirineus era millor lloc per a viure en català que no pas la Catalunya franquista.

En 1946 apareixen en les seues llibretes anotacions d'ingressos rebuts de l'editorial Albatros, *El Nacional* i l'editorial Nueva España. Segons les informacions que se'n deriven, van fer —tant Lluís com Esyllt— tasques de traducció. Es llicencia amb la tesi *Notas para un estudio de Ángel Guimerá*, publicada dos anys més tard.

El 1947 la Universitat de Columbia (Nova York) edita en el *Columbia Dictionary of Modern European Literature* on redacta entrades de diversos autors de la història de la literatura catalana. Durant aquest any Lluís i Esyllt viatjaren constantment a Mèxic D.F., obligats per les tasques periodístiques i editorials, i també a conseqüència de les darreres reunions del grup de *Quaderns de l'Exili*. Segons el mateix escriptor, en aquell temps, treballava en una editorial sota les ordres de Josep Pijoan. Fet que no data cronològicament ni tampoc no precisa.

L'any 1948 comencen, definitivament, a preparar el viatge de tornada, perquè esperaven un fill. Es van casar per l'església catòlica el 3 de juliol de 1948 a la parròquia del Sagrario de Cuernavaca. Poc abans de partir cap a Europa, Ferran de Pol corregeix les proves del que fou

el seu darrer treball al país centreamericà, la guia turística de *Cuernavaca*.

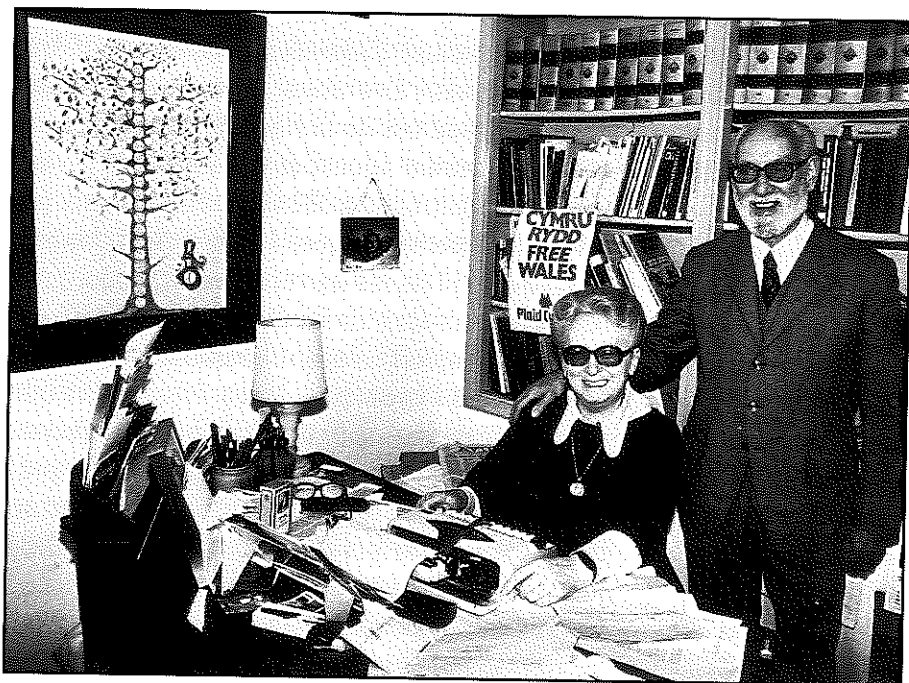
Des d'aquesta ciutat, la seua residència — probablement l'última de les cases on visqueren fou al carrer Humboldt, número 24— des de l'any 1946, comencen un llarg camí que acaba a Arenys de Mar. De l'experiència d'aquest viatge de tornada, Ferran de Pol n'escriurà la crònica a diversos articles d'*El Nacional*, articles que envià des dels països visitats durant el viatge. Així n'he pogut extraure les dates i les dades concretes. De Mèxic marxen amb tren cap als Estats Units d'Amèrica. Lamentablement l'escriptor havia tingut problemes per aconseguir un visat de trànsit per aquest país. La guerra freda ja havia esclatat i els emigrats polítics europeus tenien problemes per viatjar-hi. El creuen durant cinc dies fins que poden agafar un avió a Nova York, on hi van ser entre el 15 i el 18 de juliol. La ciutat li produeix una lamentable impressió i n'escriu: «¡Pobre Nueva York

del ensueño banal!». Novament viatgen amb avió cap a França. Són a París des del 19 al 26 de juliol i arriben a Montpeller el 27 on romanen fins al 30 d'aquest mes. Esyllt T. Lawrence entra a Catalunya. I així naix el 12 de setembre a Arenys de Mar la seua única filla: Maria-Elvina. Lluís Ferran de Pol, però, espera encara durant quatre mesos l'autorització per creuar la frontera.

Aquestes són unes notes biogràfiques de l'exili d'un arenyenc. Un exili que deixà una profunda empremta en Ferran de Pol, no sols en el record, sinó també en la seua activitat literària. El seu món cultural s'eixamplà en aquest país centreamericà amb una dinamització definitiva. Gran part de la seua literatura és el testimoni de l'impacte de l'exili, o millor, del país de l'exili i les trasbalsadores experiències. Perquè és important no confondre el drama de l'exili de l'ésser humà amb l'exili dels creadors. L'escriptor continua, el seu geni evoluciona.

Hom ha dit que el creador guanya amb l'exili. L'obra de Ferran de Pol guanya amb l'exili, en profunditat i en originalitat.

Josep-Vicent Garcia

Al despatx del Pas Sota Estudi, als anys setanta.